

Vollan-kapellet, et underlig byggverk og en underlig byggherre

Tekst: Per Hvamstad

Bildet over: Flyfoto av Vollan. Kapellet helt til høyre (gråblått), bygd i vinkel med våningshuset. Foto: Per Hvamstad

Vollan er et kjent landemerke på Kvikne. Plassert ute på sletta, på andre sida av Orkla, er bebyggelsen godt synlig fra Rv 3.

Opprinnelig låg tunet med svært mange hus nede ved elva, men ble flyttet i 1789 og fikk sin nåværende form i en sammenhengende byggeperiode fra 1843 til 1877. Byggherre var proprietær Anders Rambech Knoff og Madame Berit, mens en ny eier, Johannes Sand, var ansvarlig for dagens steinfjøs i 1877. Tunet er i kjent trønderstil, et tett firkanttun, med to hovedbygninger i vinkel, stall og fjøs, mens sørøstre hjørne er åpent mot bygda. Liknende anlegg er det mange av på storgarder rundt Trondheim. Kvikne er jo siste utstikker av det trønderske kulturområdet før Østerdalen og Østlandet. Ikke minst fra Vollan var kontakten med Trøndelag og Trondheim tett, slekt, arbeidsfolk og handel.

Denne gang skal det handle mest om kapellet og litt om byggherren. Vi må ikke fortape oss i Vollans rike bygnings- og gardshistorie, bare konstatere at Anders Rambech Knoff i 1850-åra fikk bygd nyfløya øst vest i tunet, en stor, høg og romslig bygning. Denne fløya var satt i rett vinkel på gardens gamle bygning, den såkalte Lossiuslåna, oppkalt etter Lorentz Lossius. Han sto for etableringa av Kvikne kobberverk fra 1635 og bodde på Vollan. Dette var eneste bevarte hus som ble flyttet opp i 1789, riktignok påbygd, men lågt og med torvtak. Byggherren såg klart at de to bygningene ikke sto i stil med hverandre. Lossiuslåna måtte endres, noe som skjedde på en finurlig måte. Uten å røre husets indre, ble huset forhøyet, nytt tak ble bygd og ny panel, men slik at det gamle torvtaket fra 1789 ble liggende urørt under det nye skifertaket, med et cirka 2 meter høgt blindloft. Vinduene

Vollan utvendig med nyfløya og Lossiuslåna. Tegning: Katrine Kanstrup

ble også bevart, men 1/3 av vindushøgda i første og 2/3 i andre måtte bli blindvinduer, utformet i finer, svartmalt og omramming etter alle kunstens regler. På avstand tar dette seg mesterlig og herskkelig ut, men sannheten er at det er små rom. Bygningene ble sjølsagt forsynt med verandaer og inngangsparti, et herresete verdig. Slik kom bygningene til å kle hverandre, der de sto inntil hverandre med en liten åpning mellom. Muligens var neste trinn planlagt tidlig, for på denne vesle plassen plasserte byggherren krona på byggverket sitt: *Et åttekantet kapell, som bandt sammen de to fløyene, og markerer tunet enda mer ut mot omverdenen og reisende.*

Inspirasjonskilda er ikke helt klar, men åttekantete kirker fantes jo og interiørmalinga finnes i kirker fra samme tid. Men når oppsto idéen om å bygge et privat kapell? Om vi ikke finner forbildet, tegninger og arbeidstegninger, så har byggherren etterlatt seg mange opplysninger, notater og regnskap. Mye er å hente i en protokoll merket «Vollan Kapel 1850».

Anleggs og byggeperioden

"Aar 1849, den 30de September, blev Kjældereren under Kappellet paa Wollan begyndt at opkastes". Arbeidet ble utført av husmannen Peter Hansen Rynningen og tjenestedrengen Hans Knudsen Hyll. Samme høst ble muren murt av Knud Rasmussen Brandegget og Knud Larsen Andersplads. Spesielt er omtalt arbeidet med å legge to store steinheller og kjellertaket på plass. Arbeidet med kapellet går svært raskt framover. "Den 16de Mai 1850 Kl 1 ½ Eftermiddag, blev Kjeldereren ferdig med Muur og Tag, saa tømringen af Kappellet paabegyndtes i samme Tid". Allerede før slåttonna samme år "ble Tømringen fuldbyrdet og Huset kom under Tag". Handverkere ble stort sett hentet fra Kvikne med Ole Olsen Skogstad og John Dragseth fra Soknedalen som ansvarlige for tømringa og et stort mannskap av medhjelpere.

Innredning av kapellet

Råbygget var ferdig, det gikk med ca 100 tømmerstokker, så kunne innredningsarbeidet ta til. Behovet for gode materialer var klart.

"Den 22de October 1851 ere samtlige Materialier af Plank og Sagbord af forskellige Dimensjoner bragt under Tag, efter at same siden for Pints dette Aar var skaaret og saaledes har staaet og tørket Sommeren over". Materialene er lagret på stall-lemmen eller i bakstua i nyfløya og antas å være nok til ut- og innvendig kledning og golv, dessuten dører og vinduer som tydeligvis ble snekret på stedet. Tølløv Volløkken utførte mye av finsnekkerarbeidet.

Byggherren følger nøye med og noterer: "Tirsdagen den 16de Marts 1852 om Aftenen, vare samtlige Vinduer og Døresætninger færdige fra Snikkerens Haand og bragt udi Kappellet.

Onsdagen den 17de Marts 1852 høvledes Gulvbord. Den 17de Marts 1852 om Eftermiddagen udhuggedes Aabningen til Norddørren til Kapellet". Rundt 1. mai 1852 jobbes det aktivt i smia, der smeden Graasteen fra Sverige er ferdig med lås og gangjarn til dører og vinduer. "Den 7de Mai var Bededag (altså fridag og stillstand). Billedhuggeren (A.Breden, i flg tradisjonen fra Oppdal?) har den 17de og 18de Mai arbeidet paa Søjlehovederne paa Lilledøren, som den 18de Mai 1852 lidt før Nonstid blev ferdige".

Det er et lite, men spesielt, byggverk som reiser seg, 7,5 m x 5m og nesten 8 m høgt, innvendig panelt, høgt under taket med hvelving, høge vinduer med søyler og "Søjlerhoveder". Hovedinngangen med dobbelt fløyddør inn til storstua i den nye fløya, i hjørnet mot gardsplassen ei smal buet dør. Galleriet, pulpitur, har inngang fra soverommet i andre etasje.

Maling og innredning

Etter at kapellet var panelt innvendig, skulle det males og dette arbeidet er utført av malermester J. N. Grøn fra Trondheim, som oppholdt seg på Vollan 10 uker i 1852. "Men Maler Grøn kom tilbake igjen 1855 allerede i April Maaned og var atter hele denne Sommer igjen i mit Arbeide paa Wollan og for det aller meste – beskæftiget med Arbeidet paa Kappellet". Notert i ettertid, 5. april 1886 og signert Ramb Knoff.

Hele rommet er malt, veggene og galleriet i imitert stein, marmorblokker og bueganger, taket, hvelvingen er himmel med skyer, engler og gudsøye som titter ned på forsamlingen. Over galleriet er det grønne draperier, mot øst der prekestol og alter samt orgel var plassert, er det mørkerøde forheng.

Jon Brønne, vår fremste spesialist, hevder at dekorasjonene i kapellet er et av hovedverkene av dekorativ maling i norsk senempire. Kappellets kulissekompisisjon som en total illusjon, er trolig enestående i Norge

Ei historie for seg er orgelet i kapellet. Allerede i 1847 sikret byggherren seg orgelet fra Lade kirke; det viser at han antakelig dreiv langsiktig planlegging. Orgelet var bygd av orgelbygger Mentz Rodum, Trondheim i 1837, men ble tatt ut av bruk bare etter ti år. Når orgelet ble fraktet til Kvikne er usikkert, men det ble leid verkstedplass på flere gardar og en svenske ved navn Malenkvist var på Kvikne og foretok reparasjoner, han var også ansvarlig for å montere orgelet i kapellet "saa det kom i fuld og Komplett Stand, maaske bedre end nogen sinde før". Orgelprospektet sammen med prekestol og alterring dekker kapellets østvegg.

Fagfolket fra Trondheim måtte hentes. Gjetergutten sendes av sted med hest og vogn og blir borte i 8 dager, han leverte sikker varer fra garden og hadde

Kapellet var ikke vigslet, men ble brukt til mange kirkelige handlinger. Foto: Per Hvamstad

med utstyr og maling til arbeidet i kapellet i tillegg til de to handverkerne. "Rodum og Grøn ankom her til Wollan den 16de August 1852 om Formiddagen og samme Dag ved Middagstid begyndte Arbeidet med Orglet og Malingen. 5te October afreiste Orgelbygger Ments Rodum, efter at have været her i 7 Uger og 1 Dag". Men malermesteren arbeidet i kapellet 10 uker og kom tilbake i 1855.

Anders Rambech Knoff hadde en sterk posisjon i bygda, så det var kanskje ikke så mange som reagerte da han hentet noen klenodier fra kirka, blant annet en Madonnafigur fra 1649. Muligens hadde han mer i kikkerten, for i protokollen har han notert mål og beskrivelser av bl.a. benker og dører, med følgende kommentar: "Optog nogle Maal paa nedenstaende Gjenstande som muligens kunde komme til Benyttelse".

Hvordan det var med stoler er litt uklart, ingen er bevart, men i ei branntakst for 1868 er "Stolestæder" omtalt. "Malermester Grøn malte dessuten under sitt opphold flere bibelske motiver Christus i Getsemane Have, Cristus paa Korset og Betlehemsstjernen med to kors" og "pudsede" noen gamle portretter av prester, noen hentet fra kirka. Dessuten malte han herrskapet og andre slektninger.

Men det trengtes mere, så fra Gipsmaker Guidotti i Kristiania ble det levert "1 Christusbillede paa Piedestal (og) 2 Engle i siddende Stilling". Dessuten en stor mengde engler og rosetter. Varene ble sendt via broren Richard i Trondheim. Endelig " 20de Marts 1860, ankom det paa Alteret staaended Billede forestillede Christus i Templet 12 Aar gm. Billedet er kjøbt af Glasmester Eneboe i Trondhiem og kostet 1 Vog Smør" (dvs i underkant av 19 kg smør).

Først i 1866 malte Hans Flagstad fra Hedmarken kapellet utvendig med hvit oljemaling.

Byggverket var ferdig og byggherren kan i august 1883 tilfreds notere i protokollen, rett nok i ettertid: "Som Huset nu staar, er same at kalde en enestaaende Bygning i sit Slag, saavel hva Arkitekturen angaar, som med hele dens Puds og Anordning, som jeg vil lægge mit Ønske til at Gud vil bevare det fra al Ulykke, og at det bliver brugt til Husets Og Tilhørernes Gavn!" Byggherren bor imidlertid ikke lenger på Vollan, men på Frengstad. Det omfattende byggeriet har drevet han fra gard og grunn.

Bruken av kapellet

Kapellet var ikke vigslet, men brukt til mange kirkelige handlinger. Hver gang måtte det søkes departementet om tilatelse. I protokollen er det notert fire brudevielser. Først ut var datter til Berit og Anders, Albertine Sophie Margrethe Knoff som 22. februar 1859 ble viet til Anders Jensen.

Kjelleren under kapellet ble brukt som likkjeller. Ekteparet på Vollan opplevde mange tragedier og mistet fire barn i ung alder. I februar 1862 ble tre barn, Jens Ulrik Tobias, Frithjof og Ane Fredrike Elisabet "indsat i Gravkjeldereren". Etter noen dager ble de flyttet opp i kapellet før overføring til familiegrava på kirkegården. Også andre, tjenestefolk og husmenn tilknyttet Vollan, fikk bruke kapellet til glede og sorg. 5. august 1860 markeres kong Carl 15. kroningsdag med tale av kirkesanger A. Reitan og seinere samme høst er det innsamling til "Syriske Christne"!

Omfattende byggearbeid

Byggherren er en skriveglad person og pertentlig med noteringene; timer og kostutgifter for arbeiderne, forbruk av materialer og utstyr, det gikk med 300 4 toms og 700 3 toms spiker. Han var interessert i byggverket og handverket, dessuten skulle bygget forsikres, da gjaldt det å ha oversikt. I 1868 blir kapellet sammen med de andre husa på garden forsikret. Detaljert beskrivelse nevner fast og løs innredning, og fastsetter forsikringssummen for kapellet til 850 spd, bygget 620 spd, orgelet 150 spd, grunnmur og kjeller 80 spd. Det kan nevnes at den samlede forsikringssum på Vollan i 1868 blir 6490 sp. En

Kapellet slik det fremstår i dag.

Foto: Per Hvamstad

vesentlig del av dette var bygd eller utbedret av Rambech Knoff.

Rett nok var Vollan en stor gard, men så stor bygningsvirksomhet var det ikke mulig å klare. Hovedinntektene var knyttet til krøtter, smør og kjøtt. Verdien av ei ku i 1868 var ca 10 spd. Så det ble en enorm kuflokk som gikk med for å etablere bebyggelsen på Vollan!

Broren Richard, forretningsmann og eier av Ringve, tok over Vollan, mens søstera Marie fikk det stedlige ansvaret. Men, så gikk det ikke så bra for Richard, heller. Vollan ble solgt til Johannes Sand, som fortsatte et omfattende gardsbruk og bygde dagens steinfjøs. Johannes og Anne f. Grøtli ble viet i kapellet i 1879. Men mot århundreskiftet ble kapellet avviklet og brukt som stue og matsal for engelske turister. Interiør ble spredt, solgt, noe kom bort, men prekestolen og alterringen ble liggende igjen på Vollan. Dessuten har orgelet, som ble deponert til Ringve musikkhistoriske museum og hadde en sentral plass i formidlingen der, nå i henhold til avtalen, kommet tilbake til Vollan og venter på å få komme tilbake til kapellet.

Kappellets skjebne var hard for den gamle byggherren. I 1901 avslutter han protokollen med en krass vurdering av den nye eieren for manglende sans og respekt. Anders Rambech Knoff lever sine siste år i Voll-løkka og dyrker sitt spesialhandverk, metallstøping, kirke- og gardsklokker.

Dagens situasjon

Opp gjennom åra har mange oppdaget Vollan og vært opptatt av at anlegget måtte tas vare på. Kvikne og seinere Tynset kommune tok over bebyggelsen som nå er restaurert og oppbygd av kommunen og med stor støtte fra Riksantikvaren. Kommunen har overlatt stedet til Stiftelsen Vollan gard, som også driver Kvikne nasjonalparksenter i fjøset fra 1877.

Vollan representerer mange muligheter og utfordringer. Et nylig etablert vedlikeholdsfond på 2,5 millioner kroner gir et godt grunnlag for å ta vare på og utvikle anlegget videre. Et svært viktig prosjekt er nettopp å få kapellet tilbake til fordums prakt. Det spørs bare hvor mange kuer som skal til denne gang for å følge i Anders Rambech Knoffs fotspor!

Kapellet brukt som stue cirka år 1900. Repro: Nordøsterdalsmuséet.

*Vollan gård og Kvikne
nasjonalparksenter sett fra Rv. 3. Det er bygd gangbru over Orkla, og i sommerhalvåret kan du parkere bilen ved riks-vegen
og gå over til Vollan - eller kjøre om Yset.
Foto: Arne Nyaas*

